1000

nós.

BOLETÍN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Adeministrador
ANXEL CASAL

DIREICIÓN E REDAUCIÓN:
Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Real, 36 1.°—A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce númaros, na Península	6'00 *pesetas.*
Fora da Península	8'00 »
Número solto	0'70 »

NOTA

Este boletín non pubricará mais orixinais qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

As cantigas do berce, POR † AMADO CARBALLO.
Un ensaio encol do tempo d'hoxe, POR RAMÓN OTERO PEDRAYO.
Catálogo dos Castros Galegos, da Seizón de Prehistoria do S. E. G.
Arquivo Filolóxico i-Etnográfico de Galiza.
Os homes, os feitos, as verbas, POL-A REDAUCIÓN.

Reloxería ZENITH

MÁQUINAS PARLANTES. DISCOS
AGULLAS e ACCESORIOS

M. CALVIÑO - Ourense

Vicente Risco

Abogado

Santo Domingo, 47-2.° Ourense

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano X ★ Ourense 15 Septembro 1928 ★ Núm. 57

AS CANTIGAS DO BERCE

Un carrizo namorado
afogouse nun luceiro;
chora o monte y-a campía,
de loito vistius'o vento

Como un paxariño horfo
nas mans morreusem'o día,
arrechegueino ao meu peito
por ver si lle daba a vida.

Vaite choiva e vente sol
qu'imos a xogar a leira
co moneco bonitiño
que meu pai trouxo da feira.

Aquil berce está valeiro
y-a naiciña anda a chorar,
o meniño está no ceo
coas estrelas a brincar.

A campía escurecida
chora tremando co frío,
a probiña quedou horfa
qu'o día afogou no río.

† AMADO CARBALLO

De «O Galo» que ven d'aparecer editado por NOS.

UN ENSAIO ENCOL DO TEMPO D'HOXE

Si voltara ô mundo un home, un *clerc*, do tempo de San Bernaldo coidaría que un fato de demos andaban soltos mais de fixo, despois d'unha miga de cavilación, non'os temería desmasiado. Corpos núS nas praias e nos montes, corpos coidados coma froles ûs, outros coma fermosos animás de luxo. Unha Ética, unha Estética, pra razoar o trunfo do corpo. O *clerc* teólogo teríalle mais medo ôs pecados do esprito. Non sabe que hoxe o esprito non peca porque perdeu a sensibilidá pr'as tentaciós. Si a pantasma rexurdida fora a d'un romántico a sua door quizais fora môr que a do asceta. (Todol-os *clercs* teñen unha mistura de ascetismo), sin dúbida porque o romántico fiase mais do elemento aparencial. Hai un século teimábase deixar decorrer baixo a lús do día e da lua, baixo a lûs da lámpara, a môr cantidá posibre da alma. Os homes de pensamento figuraban Prometeus comestos pol-a águia do corpo; levaban esquirta na frente, no ollar, na maneira de camiñar, a contradicción fundamental do home. Trazando c'as mans no ar ises circos qu'hoxe nos parecen decramatorios, facían decorrer unha cantidá de esprito que os envolvía n-unha atmósfera raiolante. De feito cada un procuraba ir pol-o mundo envolto n-un manto d'alma, e como istes mantos se queiman deseguida, sacaban outros e outros hastra semellar o seu vivir unha tráxica danza de veos que remataba por matar o corpo despreciado. Hai moitas formas de rendir e vencer ô corpo: o ascetismo e o seu contrario, a paixón desenrolada. A Eda de Mística e a Romántica puxeron a porfía a quen millor esquecía o corpo. As grandes penitenzas e as grandes esmorgas—S. Bernaldo e Byron—levaban por camiños difrentes un mesmo fin respeito do corpo, inda que pensaran futuridás opostas. Somentes fixamos os dous momentos ditos pra millor resaltar o tema do noso tempo de hoxe. Pois cando a hestoria chegue á suxetar e superar â técnica dos seus materiás, será doado trazar as verdadeiras épocas da hestoria verdadeira. E teremos tempos de paralelismo no senso euclidiano, tempos de erguementos alternativos do esprito ou do corpo. Hoxe cruzamos un dos derradeiros, endexamais tan xustificado e sentido coma a verdadeira arte do vivir. N'iste ô igoal que en todol-os probremas do mesmo xeito hai que considerar o difrente ritmo das crases sociás. As mais outas impoñen á cada tempo unha fisonomía diferencial namentral-as baixas—paisanos, artesanos—prolongan un mesmo tema, ô mesmo substratum por baixo do xogo variabre e sucesivo das d'enriba. Hoxe, no centro do trunfo do corpo sportivo, ou sinxelamente ben mantido e folgado, os paisanos seguen desprezando o corpo. Cobren a nudeza como unha vergoña, téñeno como un istromento necesario que non é merecente de educación nin de aprecio môr do que demandan os bois de traballo. A forza e a saúde do corpo son pra iles cousas naturás, istintivas, sin as que non se pode vivir mais coma non'as pensan non lles conceden categoría superior. Pol-o corpo forte sintense escravos. Si foran febles e finos serían señores. Todo o aprecio ponse nas colleitas e no bó goberno da casa que son froitos espirtuás en certa maneira, do traballo escravo do corpo. Apenas se pode maxinar un labrego sportivo; nin xiquer paseian pol-o gosto fisiolóxico de andar. En conxunto ven a ser a idea cristiá, a dos séculos XII e XIII por ex. Entón as moitedumes vestidas de fatelos tecidos na casa axionllábanse ô pé dos altares. Tempo de loita esgrevia de home contra home, de cidá contra cibdá, loita da aldea c'o bosque, c'a noite, c'o medo. Mais por riba de todo impera unha grande idea que se fai sentimento vidal de todos. Ela guía as artes, os costumes, o vivir todo. O corpo, cousa noxenta, vergoñosa, que se non lava nin mima, é sentido d'un xeito igoal por Se-

ñores e por servos. Saben coma ten qu'apodrecer pra que fique ceibe outra cousa ceibe pra gozar de Deus ou pra sofrer no Inferno. O castigo da penitenza morde as carnes reás e as carnes prebeias. As revoltas do corpo, os banquetes de epopeya, a sensualidá dos asaltos, o luxo das donas pol-o mesmo que teñen de violento sinalan que van contra unha lei. Hastra as donas pintan, douran e procuran cobrir o corpo hastra desfaguerlle todo aspeuto de nudeza. Os pecadores buscan na artificiosidá minuciosa do tocado e do adorno, un esquecemento do pecado de non atender, diantes de nada, â i-alma. N-un senso o corpo e a i-alma distinguense en ser o primeiro algo fixo, demarcado que se sabe hastra onde chega, namentras a fluideza da i-alma non deixa detremiñala. Está nacendo á cada istante, enche o mundo sin se ver coma non sexa nas suas obras e de fixo enche o tempo tamén. Ista elemental difrencia foi pensada por todol-os pobos, n-unha escala, infinda, de maneiras. Nos séculos que se acostuma a chamar Edade Meia as aristocracias coidaban non do corpo, sinón do sangue é decir n-un elemento espirtual na realidá pois ela garda e trasmite a i-alma da familia, unha entidá superior diante da que non é ren o individuo fuxitivo. Ista idea foi o cerne das aristocracias. Procurábase unha euxenesía de carácter, non de corpo. Nos spors d'entón o fito era amostrar valor, prudencia, costancia; virtús. E tamén curtesía, outra virtú. A curtesía ven a ser un respeito un homenaxe pr'as almas, por iso cando se exerce nos probes, nos enfermos, nos gafos faise caridá que se dirixe ô consolo, non â curación; â i-alma, non ô corpo ou si vai a iste é perparando a millor eisaltación do esprito pr'a cando chegue a hora desexada da morte. Figura que o descobrimento do corpo debía ir de par c'o descobrimento da natureza, e non foi así. Pr'o home de esprito místeco hai pecado na natureza, mais non ten comparanza c'o pecado do corpo. D'iste soilo s'aprecian as partes mais achegadas e mais carregadas de esprito: as mans e os pés dos Santos Sanguentos de estigmas, os ollos que deixan ver nos ceos e na terra a grandeza de Deus, o curazón centro das virtús, sempre perigoso, mais c'a axuda divina trunfo da i-alma. A comidá santificase c'unha oración coma pedindo dispensa por o pracer que deixa e igoal todal-as funcións corporás. Soilo o corpo espirtoalizado, o menos corpo posibre é dino d'unha relativa estimanza. Falamos dinantes de tempos de paralelismo antr'os dous factores e ven deseguida a lembranza da Grecia e do Renacimento. Mais istas cousas están de tal maneira envoltas en literatura, tiveron tan pouquiña realidá na xénesis dos sentimentos modernos, d'hoxe, que será millor non falar d'elas. Agora a xente figura non vivir sinon pol-o corpo. Endexamais se viu tan trunfador e rufo. É o froito lucente, zumoso, brilante, sinxelo e nú d'unha longa civilización. Figura lonxe da idea do pecado. O pecado pode chegar pol-o esprito. Queremos decir o pecado social. D'outro non-os astrevemos á falar inda que sospeitemos que se materializa cada vez mais. A inversión é compreta, radical, inda con relación a un tempo non lonxano: ô 1830, e 1870—por exempro. Tampouco teimamos siñalar si se trata de alborada ou de solpor, de nacencia ou de morte. Mais pedimos licenza de esculcar n-algunha das raíces do cámbeo. E xurde unha palabra eiquí coma en todol-os probremas sociás; burguesía. Figura estrano. A burguesía semellaba o mais lonxe da forza do corpo e do ar libre. As donas burguesas tapáronse moito. Imos con tempo. Os nados no derradeiro terzo do XIX levamos unha idea de burguesía incompreta inda que sexa verdadeira. Procurar un pouco de lús nos complexos sociás ten un só camiño; procurar unha determiñante xeneral. E n-iste caso a determiñante non pode ser mais crara: burguesía, ciudadanía, xente da vila, da cidade, a primeira xente que principiou a vivir pr'o corpo mais que pr'a i-alma. Parece estrano que o culto do corpo dera principio no medio onde o corpo fai menos falla. No castelo e no agro o corpo loitador ou traballador está sempre en xogo. No mostrador precísase mais abelencia que forza. O comercio desenvolve factores en certo senso espirtuás, inda que sexan de baixa, de epidermática espirtualidá. Mail-o comercio crea unha fartura que non ten apricación pr'a i-alma. ¿Que li'importa o diñeiro ô esprito? O corpo man-

tense, come, con traballo, o traballo do corpo queda santificado. O diñeiro érguese por riba das necesidás primeiras do corpo. O labrego da campía debulla unha cunca de castañas con leite. Abóndalle. O mercader florentino xunta cartos e cartos; mercados co-eles os alimentos e os traxes, inda lle sabrán. Qué fará co-eles? Non se poden rillar florís nin sirven pr'a mantenza da i-alma. Hai que aplicalos á outra cousa: ô corpo, mais n-unha escala insospeitada, facendo o corpo centro d'un orgaismo de luxo. Pois primeiro foi a comodidá da casa e despois o trunfo do corpo. Hai outra solución; gardalos cartos, crear un tesouro. Mais nin é xeneral nin nos sirve pr'á nosa tesis. O avarento está ben crasificado na ética. O seu pecado e terribre. Si fora do corpo sería mais doadamente perdoado. Mais é pecado do esprito pois teima encher o esprito c'unha cousa noxenta, a úneca que Noso Señor non tocou endexamais cando baixou entre nós. Por iso a avaricia foi sobretodo nos tempos en que s'ollaba e palpaba o diñeiro un pecado de xente intelixente e de vellos; a esprencia ensiñaballes a forza do diñeiro e eles figurábanse ter no diñeiro encobado n-unha páre de unha especie de garantía, un poder *in potencia* que por unha elegancia espirtoal do dono non se facía *in actu* xa que todo acto siñifica unha perda e o avaro vive n-un mundo seu, en algún senso, ideal. O que acugula terras e castelos, o conqueridor, non é un avaro. Sempre pensa en levar unha lei, un goberno mais ou menos escuramente sentido. O diñeiro nas vilas fíxose deseguida criador de comodidás, de egoismos refinados. Foi o primeiro dereito que alcanzaron os burgueses: unha casa inviolabre, unha estensión do corpo inda servo, mais pronto á se redimir. Boa difrenza c'a casa da aldea aberta ôs pelingrinos e ôs probes coma a casa do pai de Mistral e onde os señores comían na mesma mesa dos criados. Namentral-as colleitas foron o signo da riqueza non era posibre a formación da burguesía. Por moito tempo e con moitas variaciós asegún as terras, a xente tivo tamén vergonza do seu diñeiro. Hai que ter en conta coma nas burguesías xurdíu o sentimento liberal das ideas, e de que xeito a educación antiga (humanidás, matemáticas) impuña unha elegancia na sua ordeación de valores. Isa elegancia foi desaparecendo aixiña. Inda fai quince anos figuraba pouco fino tratar de diñeiro nas conversas dos cabaleiros e a môr porción d'eles eran de cepa burguesa ou campesia. Tamén compre notar iste feito. Hoxe cada día se aparta mais a cidade do agro, e con tal afastamento medrou a potenza do diñeiro. O amolecemento xeneral da sistemática antiga, o positivismo, a môr riqueza, o sentirse o home soilo responsabre diante si, sin ter pra se sufincar o nervo de unha idealidá superior, todas estas (e outras causas, moitas, entrambilicadas, qu'inda se non enxerguen ben) foron erguendo o valor do individuo garantido pol'as costituciós, foise considerando o mundo millor, mais quente, mais amabre. Fuxían as grandes epidemias, multipricábanse os praceres, o esforzo empezou a ser recompensado n-iste mundo. Entón sentiuse a importancia do corpo. Pra disfroitar de tantos bens habia que gardalo forte pra un longo vivir. Foi un antropocentrismo mais forte que o antígo, que consideraba no home un espello de Dios. O proceso é longo, variabre, matizado. Serían precisos moitos exempros pra ilustralo. O certo é que a xente xa non se coidou de ter o corpo escravizado. O fatelo romántico somentes deixa ceibes as partes fidalgas: a cabeza, as mans, e tende á domear o corpo que non tradús afora as suas formas sinón formas impostas por unha idea. D'eiquí a elegancia *musical* do tempo, e de feito a música foi a millor eixpresión romántica. O esprito deitaba pol-o mundo en mil fontes franqueadas. Craro que non hai que misturar a rapaza que bebe vinagre e se derrete no balcón ô luar ca paixón superior dos verdadeiros románticos. E contodo n-isa rapaza cursi hai o signo do tempo, propende ô esprito, o mesmo que a dona morta tíseca pol-o corsé. O corsé foi maldizoado pol-os médicos qu'eran cuáseque todos positivistas: o corsé procura unha tradución no corpo da idea d'alma lanzal, esguía, chama ardente ou crebado raio de luar nos lixos do vivir. Hoxe o mesmo tipo social de rapaza anda c'o corpo solto, e fártase de xamón, cerveza, chourizo de Pamplona e per-

cebadas. Hastra na aldea se nota iste troque; fai doce anos unha muller coidábase avergoñada de beber un vaso de viño, fora dos xantares; facíalles mal e sobre:odo, non *parecía ben, nabía que ter conta de sí.* Hoxe debállano n-un dicir Xesús. Nas vilas hai istantes nos que se dubida si os Sacramentos da Eirexa deitaron un pouco de gracia sobre as greas de burgueses e burguesas—o burgués impón o seu tipo na carballeira humán das vilas onde tamén medran moitas outras frores que se non precisan ô primeiro ollar.— Traballan con fís utilitarios os médicos, os inxenieiros, os negociantes, os esquirtores. Todos levan fartura material que asulaga os ollos en lixos noxentos. Enchen as eirexas e os locales das conferencias c'un ser confiado que dá medo. As inquietús paran na primeira curtiza sensitiva da i-alma. O burgués, dono do mundo, da cátedra e do laboratorio é cauto como un vello, comerciante pra non deixarse mermar unha faragulla de goce. Toda fidalguía figura desterrada da Sociedá. Avergónzase d'un traxe vello, d'un parente probe, d'unha casa deixada. É certo que xa se baña á cotío, e hastra ten os seus libros e as suas comedias ben purgadas de todo elemento que lle faga albiscar o terror—e a ledicia—metafísica. O mesmo desprezo pol-a política, soilo quer dicir unha nova baixa de valor espirtoal. Hastra onde chega a áncia do corpo, hastra alí se delimitan as aitividás do esprito servo. Os vicios xa non teñen un carauter de rebeldía; contra qué lei social? Críanse os fillos fortes, nús, con todal-as regras hixiénicas pra que ô chegaren á mocedá non teñan mais arela que vivir ben e ganar diñeiro. Manda no mundo unha confianza compreta. Coñecense todol-os camiños. Pra qué esculcar outras cousas? Toda a paisaxe vai sendo o parque do burgués de corpo farto. Hai tamén e vaise criando a aristocracia sportiva. Xiquer figura afastarse un pouco car'un ideal de forma e de enerxía. Xiquer no sport o trunfo do corpo é craro, sin hipocresías e garda un senso de xogo liberador en aparencia. Pois o mozo sportivo d'hoxe é o capitalista de mañán e a i-alma vive erma, triste e escrava no corpo barrigudo do tendeiro e do indiano gomitado pol-a resaca atlántica igoal que no corpo fino, do sportivo. A natureza—mar, aire, distancia—vólvese un *Stadium* pr'os xogos do corpo sportivo frol da burguesía e xordo a toda outra chamada. Os cadros nos Museos, os edificios artísticos nos camiños, dispóñense pra proporcionar unha hora de descanso—sempre hai preto un restaurante, un tennis, un logar consagrado—ôs corpos trunfantes, Hastra s'orgaizan pra facer casas de caridá e apartar das rúas o espeitáculo dos doentes e dos probes. A antiga simpatía—caridade—da i-alma pol-a i-alma, trocouse no sentimento de vergonza ô ollar un corpo doente ou famento. Vergonza de qué? Sería doada a demostración. Dende logo ningunha que poida obrigar á un sacrifizo. Falamos ouxetivamente, sinalando feitos que todos poden sentir. Ademais o burgués trunfante cóidase eterno e poida que o sexa. Vai adequirindo estruitura de roca, de algo dono e difinitivo. Endexamais soñou con tanta groria. Coma a cultura—un esquirtor agudo, pois hai moitos burgueses agudos e intelixentes, dicía fai dous días: «cultura, flor de fisiología»—é necesario pr'a extensión dos negocios permítense o luxo, como de auga corrente, d'estar ô corrente das ideas. Ben. Hastra lles gostará moito o «Porco de Pé» coidando atopar n-il o retrato do veciño. Pois o burgués ben esculcado segue disfroitando das envexas do tendeiro de aceite e vinagre e ô inxenieiro ou ô medico especialista tamén lle gosta botar un cuarto a espadas con tal de non se sacrificare mais do que lle pide o señor corpo trunfante e hai que decilo, podrecente.

RAMÓN OTERO PEDRAYO

Ven de aparecer editado por "NÓS" o libro-homenaxe

O G A L O

obra póstuma de Amado Carballo.

CATÁLOGO DOS CASTROS GALEGOS

PUBRICADO POL-A SEIZON DE PREHISTORIA
DO «SEMINARIO D'ESTUDOS GALEGOS» DE SANT-YAGO

Número XIII

O FURRIOLO

EMPRAZAMENTO.—No cume do monte do Furriolo, un dos que fan a divisoira entre os vales da Arnoia e do Limia. Pertence á provincia de Ourense, concello da Bola e freguesía de Santa Baia, e na marxe izquerda da estrada de Ponte das Poldras á Pontevedra.

DEFENSAS.—Consta de un recinto prin-

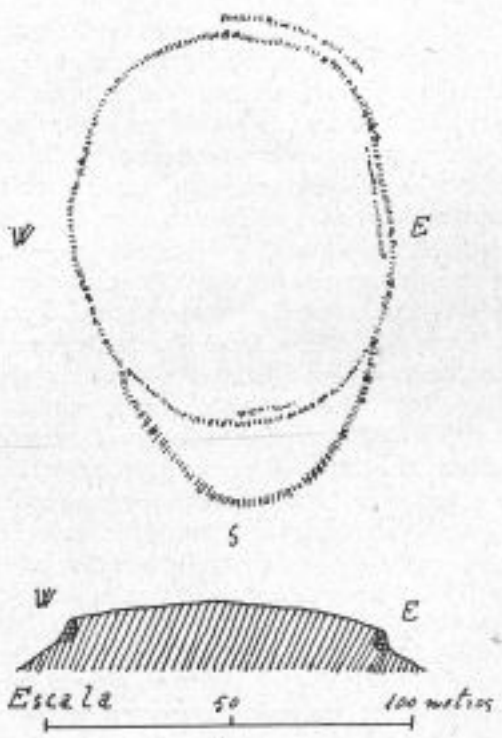

cipal e de un pequeno antecastro situado na banda do sul e cuio ancho másimo é de 21 metros. O recinto principal óllase cinguido por un terraprén de 2 metros de outo, con fortes vestixios de estar revestido por unha muradella de cachote. Pol-o norleste e pol-o leste dexérganse con craridade restos de un parapeto e pol-o norte un lixeiro afundimento do terreo denunza a esistenza de un antigo foso. O antecastro moi ben aplainado, determíñase en todo o seu desenrolo por un terraprén de 5 metros de outo.

MENSURAS.—Mede o recinto principal:

Do norte ô sul. . . . . 83 metros.
Do leste ô oeste. . . . . 125 metros.

O ancho máisimo do antecastro dixemos xa que é de 21 metros.

OBSERVAZÓNS.—Non ollamos por ningures alicerces de casas nin tégulas nin cerámicas.

FOLKLORE.—Soio poidemos acadar que o castro é «cousa de mouros».

BIBLIOGRAFÍA.—Inédito.

(Catalogado por Fermín Bouza Brey, Senén Rodríguez e Florentino L. Cuevillas.)

Número XIV

OUTEIRO DE RUBIÓS

EMPRAZAMENTO. — Na provincia de Ourense, concello de Celanova, freguesía de San Lourenzo de Cañón i-en terreos raianos cos do concello de Verea.

Chámanlle co aquil nome á un fato de tres outeiros, situados n-unha meseta, outa, estesa i espida de arboredo que remata o monte que levando as denominazóns de *Monte da Neve, Monte Puxares,* etc., érguese ô sul e por riba mesmo da vila de Celanova, indo despois a xuntarse cos devalos das serras do Vieiro, das Motas e de Penagache.

OBSERVAZÓNS.—O sinxelo esame do terreo non amostra siñás de obras de fortificazón, soio esparexidos pol-o chán óllanse cachotes que indican ter pertencido á vellas edificazóns.

N-unha quebrada estreita, que se desina co nome «da dos Santos», afroran os alicerces de unha antiga capela adicada á Ascensión, que foi derrubada aínda non hai un século, aproveitándose os seus materiaes pra erguer unha nova ermida, que baixo a mesma advocazón, esiste oxe ô pé de un dos lugares da parroquia. Á veira da capela derrubada, celebrábase en tempos unha romaxe ben soada en moitas légoas á redonda.

En todá a área do Outeiro de Rubiós, non se ollan tellas antigas nin modernas, así

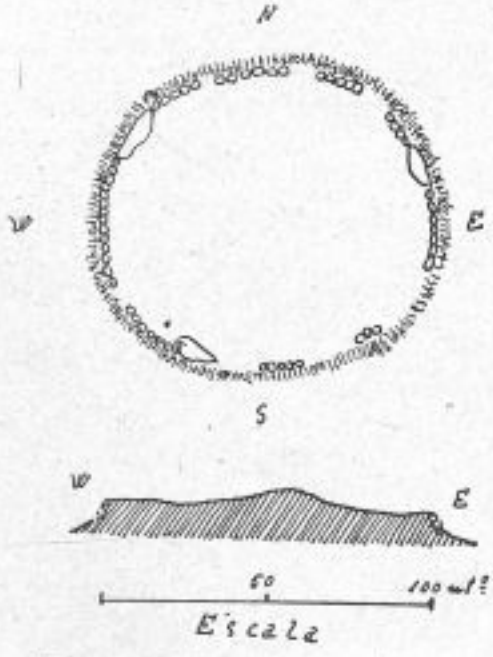

PLANTA DO CASTRO DE BERREDO

mesmo os eidos que o cinguen son case que todos comunás, parecendo indicar istes datos que a despoboazón de aquiles lugares debeu verificarse hai moito tempo.

Mais o que millor falou a prol da antiguidade das ruíñas de Rubiós, foi o seu folklore que ten carácteres por compreto castrexos.

FOLKLORE.—Informan Antón Peaguda, de San Lourenzo de Cañón e un seu veciño cuio nome non acadamos.

«No Outeiro de Rubiós houbo unha grande cidade chamada San Salvador ou Cachiquimbra, nome que aínda leva unha parte do monte.

Ista cidade foi atacada pol-os romanos ou

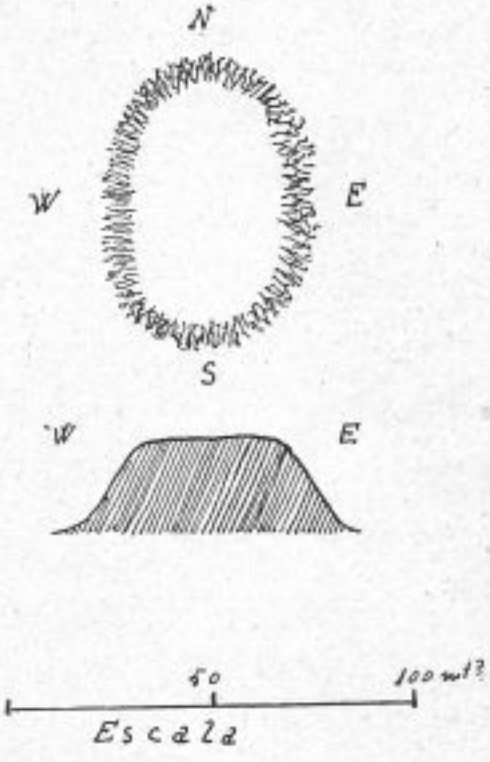

PLANTA DO CASTRO DE MOURILLÓS

pol-os franceses que estaban no castro do Furriolo. Emprincipiou o ataque c-un grande *fuego,* sostido dende o propio Furriolo apesares da distanza de duas légoas que os afasta, pois é sabido que os antigos tiñan millores armas e de mais alcance que as nosas. Fóronse despois acercando os nemigos a Cachiquímbra, puxéronlle sitio e remataron por destruíla, morrendo dos da vila 11.000 *mártires,* e dos atacantes mortos tamén.»

***

«Cando os sitiadores estaban xa ô pé da vila, uns soldados foron pousar unha miga á beira de unha poza, que ainda esiste, e

sentáronse n-unha, que coidaron trabe, que estaba deitada no chán. Pouco tempo durara a pousa, cando sentiron rebulir a trabe, e viron con espanto que era unha serpe grandisma que despois de beber na poza quedara adormiñada. Disparáronlle os seus fusiles, mais tiña tan duro o coiro que as balas non lle entraban; i-entón foi cando un dos soldados mandou que colleran un anaco de carne e que o prenderan no cabo de unha corda. Feito isto, déronlle a carne â serpe i-en canto lle entrou nas gorxas ataron a corda á un penedo, e a serpe morreu no istante mesmo.»

«De entón é que chaman â poza *A Poza da Serpe.*»

BIBLIOGRAFÍA. — Hübne (CIL., 2.519) ô falar da estatua de guerreiro galego que tiña a inscripzón, ADRONO. VEROTI. F, dí tirándoo de Castella Ferrer (Hist. de Santiago, f. 159, v.) que ista estatua fora atopada no Castro de Rubiás non lonxe de Aranxo e do Mosteiro de Celanova.

Ceán Bermúdez (Sumario de las antigüedades romanas que hay en España, páxina 218) dí:

«Castro de Rubiás o Rubión, castillo antiguo en la provincia de Orense, distante una legua al norte de la iglesia de Santa Comba. Se encontró en él una estatua de piedra, de hombre, vestido con un sayo largo y con los brazos y piernas desnudos. Tenía en las manos un escudo redondo con estas letras en derredor: ADRONO. VEROTI. F.»

Hai que convir en que a identificazón entre o lugar citado por Castellá e Ceán e o Outeiro de Rubiós non é doada. Os dous lugares que levan o nome de Aranxo, pertencen ô concello de Lovios e distan de Celanova mais de 30 kilómetros. Por outra parte a distancia entre o Outeiro que nos ocupa e a eirexa de Santa Comba é superior a 15 kilómetros, mais tendo en conta que Rubiós queda entre Celanova e Aranxo e ô norte de Santa Comba e que por outra parte, non hai en toda a bisbarra ningún nome que se imite mais á Rubiás ou Rubión, coidamos que foi no xacimento catalogado onde apareceu a efixie de Adrono fillo de Veroto.

(Catalogado por F. L. Cuevillas.)

Número XV

O CASTROMAO

EMPRAZAMENTO. — Na provincia de Ourense, concello de Celanova, freguesía de Castromao, e ô ponente e por riba mesmo do lugar de iste nome, do coal queda desviado uns cen metros.

Atópase costruído no cume de unha montana longa i-estreita que dende Celanova vai rubindo cara os termos de Acevedo e Vilameá.

DEFENSAS.—A natureza penedenta da montana impediu, sen dúbida, aplainar de xeito uniforme o cume do castro, cinguindo-

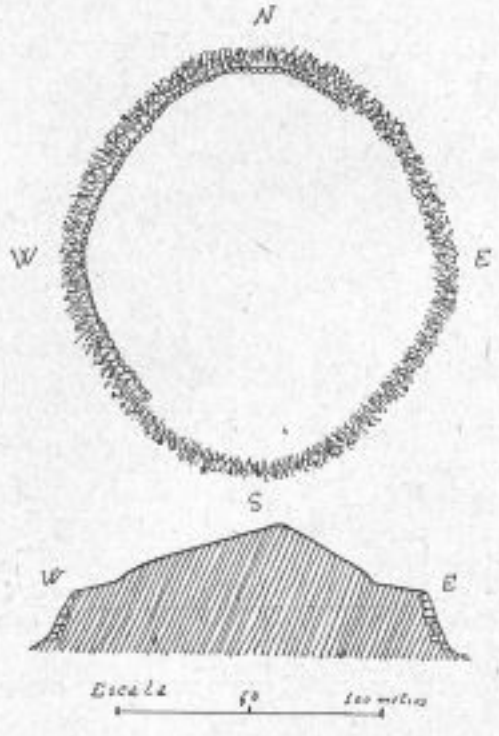

se os seus costrutores á achairar unha especie de anel, de ancho variabel entre 12 e 15 metros, ô redor da penedía central, partindo do borde esterior de iste anel un terraprén case vertitical, outo de 18 á 20 metros, revestido por un muro, feito de cachote seco, ancho de 2 metros, que afrora ainda pol-o norte e pol-o oeste, amostrando que outrora debeu erguerse en parapeto.

MENSURAS.—O Castromao é de forma case circolar e mede:

Do norte ô sul. . . . 150 metros.
Do leste ô oeste. . . 130 metros.

OBSERVAZÓNS.—Temos practicado n-iste castro a apertura de duas zanxas esproratorias; a primeira ô longo do terraprén onde puxemos ô descoberto o muro a que denantes nos referimos, e a segunda cortando de través un dos lados do anel aplainado, no que afondamos mais de un metro, asoellando os obxetos que van reproducidos na figura 1,

Trátase como se ve de catro anacos cerámicos, pertencentes, tres ô borde e un ô fondo de outras tantas vasixas feitas de terra marela abrancazada, torrada con moi escasa uniformidade e abondosamente incrustadas de grauciños de seixo. O grandor de semellantes vasixas debia ser considerabel, podèndose calcular que o fondo de unha de elas (fig. 1., núm. 4) tería de diámetro trece centímetros.

Iste mesmo tipo de cerámica témola alcontrado na citania de San Cibrán das Lás e foi desinado como «grandes vasixas de paredes grosas, boca ancha e borde pouco revirado». A identidade entre os eisemprares da dita citania e os do Castromao, estabrécese non soio pol-o perfil dos bordes (fig. 2., números 1, 2 e 3), senón tamén pol-a calidade da terra e pol-o seu coor e groso que vai de 5 a 13 m m., amostrando a falla de estrías regulares a técnica de fabricazón á mán.

O outro obxeto (fig. 1, n.° 5) é un machadiño de ferro, moi comesto pol-o oxido, e c-unha fura central de 2 centímetros de diámetro. Dexérgase ben ainda sobor de todo n-un dos cabos o fío do gume, aparecendo n-outro menos acusado.

Respeito da natureza e destiño de iste istrumento, coidamos que pode pôrse en comparanza cos machados guindadeiros coñecidos na panoplia céltiga co nome de *cateias*. En efecto, a pequenez e cativo peso de iste machado parez escruir toda ideia relativa ô seu emprego pra uso corrente de ista crás de utieis e por outra parte a sua utilizazón coma martelo queda descartada pol-a presenza dos gumes, que son-por demais estreitos e afiados pra servir de ferramenta á un canteiro.

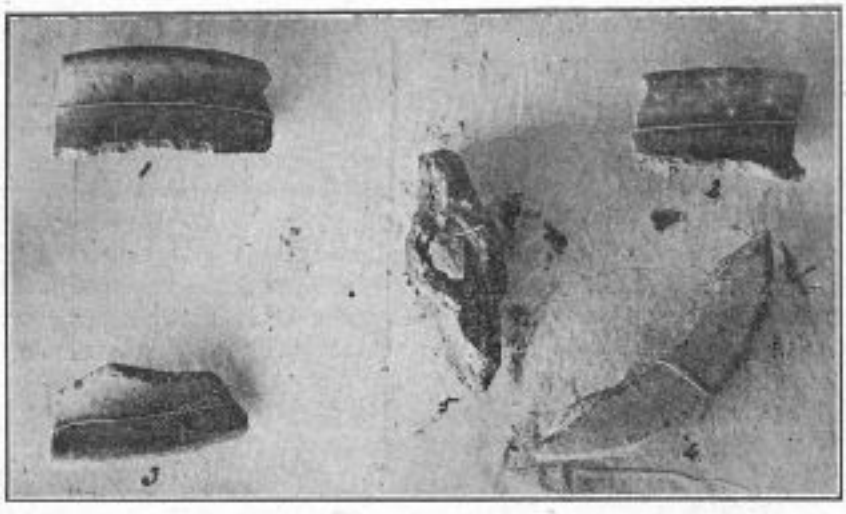

FIG. 1

Parécenos pol-o tanto o mais seguro, que o machadiño do Castromao fora empregado coma arma pra guindar. Temos diante os ollos reproduzóns de *cateias* atopadas en Ornavasso i en Sant-Michael (Carniola), que pol-o seu grandor aseméllanse moito á atopada por nós, anque a sua forma de un soio gume mui desenvolto fagan que se imiten

mais á outro machado atopado no castro de Troña (Mondariz) (Vex. L. Pericot e I. Parga Pondal, «La Temporada». Mondariz, 29 Xulio 1928.)

No recinto cercado do Castromao non alcontramos ningúns vestixios de habitazóns permanentes que se teñen atopado, en troques ben bastos, nas ortas que arrodean o lugar de Castromao, en forma de muros

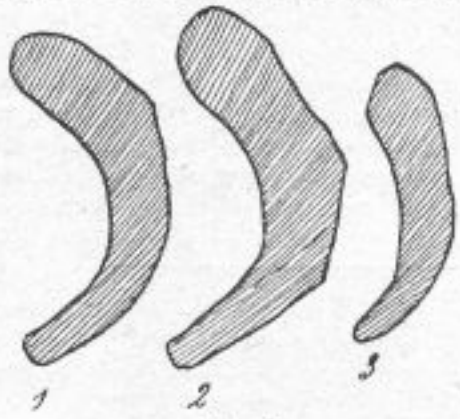

FIG. 2

de casas, tégulas e moedas de difrentes emperadores romanos e aínda hai pouco tempo ô costruírse un camiño veciñal que vai de Celanova á Acevedo pasando por baixo mesmo da croa do castro, asoelláronse grande número de tégulas que tivemos ocasión de ollar.

Na freguesia onde radica o castro apareceu tamén unha pedra miliaria do emperador Carino de que logo nos ocuparemos.

FOLKLORE.—«Unha veciña de Castromao, tiña un porco que todal-as mañáns en canto lle abrían a corte marchaba pra o castro e non voltaba deica a noite. Desconfiou a veciña se os mouros lle daban mantenza, pois o animal non comía nin miga na casa e á pesares de ejo estaba gordo que daba xenio velo. Mais cando chegou o tempo e a dona quixo facer a matanza o porco despareceu da corte e nunca mais soupo de il cousa ningunha.

***

«No Castromao hai atuadas a cadea, a lámpara e a reixa da Raíña Moura.»

BIBLIOGRAFÍA.—Citada por Barros Sibela (Antigüedades de Galicia, páx., 186). Trata alí de indentificar iste castro co *Castro Manuario* citado pol-o Ravenate. Fai tamén referenza a alusións acadadas no Libro Gótico, de Celanova e na «Celanova Ilustrada».

Debe ser o *Castro Mago* de que fala Ceán Bermúdez (Sumario de antigüedades... páxinas 218 e 220 e no que dí que eisisten «ruínas de población romana».

(Catalogado por Xulio Rodríguez e Florentino L. Cuevillas.)

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza

RESPOSTA A UN QUESTIONARIO

(Continuación)

Santos.—A costumbre que houbo sempre eiquí de celebrar o día do santo de calquera, é de que o indivíduo calquera que sea cando é o día do seu santo, ten que convidar ás *copas de licor,* aguardente, anís, tostado, etc. a todos cantos o feliciten e na sua casa refestexar o día con comidas especiales según o poder que teñan.

O mismo pasa cando se *estrena un traxe,* que *hai que mollalo,* como dicen, e esto pra que se paguen unhos vasos de viño a aquiles que o mandan ir mollar.

Bailes.—Primitivamente dicen que n-iste país non se conocía mais baile qu'o solto e que era moito mais moderado qu'ahora. Os homes poñíanse todos a unha fila y-as mulleres autra e todos facían os mismos puntos a misma vez, parecendo esí o baile moi ben e en menos superficie beilaban mais parexas das que bailan ahora; porque ahora baila cada un a sua ruta. Como antes indicamos

bailan os asturianos actualmente, pero ahora n-iste país bailase pouco o solto, porque casi todo é agarrados e cada vez mais escandaloso, y-esto dicen que procede da emigración, porque os que veñen das Américas sempre tran cousas novas e particularmente por ise estilo.

Ruadas.—Algún día pr'as ruadas había moito humor, pois xuntábanse os vellos e vellas, mozos e mozas, rapaces e rapazas de cada pueblo e iban todos xuntos tocando panderetas, ferrillos, cónchegas, etc. y-así que chegaban ô campo, beilaban todos, cada un como sabía; e como dicen os vellos: beilar e beber. Pero ahora non pasa así; cada un toma su madre gallega, como dicen; marchan cada un cando lle ven ben, pero antes hasta cenaban de campo cando eran noites de luar.

Fiadeiros.—Os fiadeiros por orden regular facíanse nas cortes do gando ben estrumadas; as mozas fiaban e ganchillaban e tamén remendaban a roupa vella, pero tamén levaban a pandereta pra tocar, cantar e beilar; y-os mozos iban pra beilar e parrafear; e cando salían roubaban fachós de palla nos palleiros, cando eran noites escuras e viñan facendo trastadas pol-os camiños; e algunhas veces hasta apagaban a luz no fiadeiro pra apalpar o que lles estaba prohibido.

Xogos de nenos e maiores.—Os nenos en canto son de dous ou tres anos, con calquera cousa enredan, pero dispois ôs nenos gustalle moito enredar cos carros, martillos, clavando puntas, facendo casavellas de pedra e de tellas, e facendo charcos nos regos da auga, e xogar ôs palotes y-ôs escondites; e desde que teñen de oito a doce anos, xa xogan o «*en que casa hai lume*», «*a mariquita*», «os *mudos*», «os *cegos*», «o *pica la berza*», etc. As nenas desde que teñen catro anos a sua diversión é co-as muñecas, cosendo trapos e lavar rollas; pero dos le seis a dez ou doce anos, todo se volve aprender cántigas e aprender a tocar a pandereta e beilar. Os mozos y-os homes xogan a *briscar*, o *xuego dos soldados*, a *porca*, o *mal casados* e outros varios.

Festas do Ano.—Empeza o ano co día de San Manolo ou Manuel a antes, unha reunión de casados andaban desde as doce da noite cantándolle versos ôs Manueles, de casa en casa, onde os había, felicitándolle o día do Santo; y-os Manueles abren a porta e danlle as copas de augardente, viño, licor, tostado, etc. e botaban esi a noite toda hasta que viña o día. Pero ahora non andan os casados e andan os solteiros con armonios, flautas, ferrillos, panderetas, cónchegas etcétera. Esto en realidá é unha molestía pra todos.

Santos Reis.—É costumbre antigua o formar pandillas de casados, solteiros e nenos, e todos cos istrumentos como antes indicamos, cantando os villancicos de casa en casa e en todas as casas dan de beber, noces, castañas, dulces, etc. e en cada casa tócase unha muiñeira y-on pasodoble e co-a misma vaise a outra casa; esto bota toda a tarde do día seis e toda a noite. Esto os grandes, que os pequenos polo día co interés das cadelas e do que lle dean.

Entroído.—Ten tres festas, que son: *fareleiro, corredoiro* e *entroído*. Pol-o fareleiro que é quince días antes do entroido, andaban os mozos con medias, calcetís e saquetes todos cheos de borralla, e pegando nas espaldas con iles pra manchar a roupa, todo de broma. Por ise día acostúmbrase a comer os chourizos mais gordos, de cebola, con patacas. Ahora vaise perdendo esa costumbre.

No Corredoiro, que é oito días antes do entroido, acostúmbrase a comer touciño con patacas ou vica de fariña milla esto o que pode e â tarde xúntanse os mozos i-as mozas e tamén os casados e cada un leva as olas de barro ou cacharros rotos pr'o campo e póñense todos en curro e empezan a xogar aquiles cacharros, tirándoos unhos ántros, o na mao donde rompa, dispois os outros todos, aturubanlle e silbanlle ôs oidos hastra que queda abonxado, i-esta é a festa do corredoiro.

O entroido é día en que se come a mitá da cachucha do marrao, un lacón e chourizos de carne e de cebola—o que o ten—ise día a xente come carne hasta que queda sobra, pero dispois hasta a Pascua nona proban por respetar a cuaresma. Ahora solo se respetan os viernes de cuaresma e jueves e viernes de Semana Santa i-as vixilias reservadas de

todo o ano. I-as tardes do domingo e do martes de entroido, disfrázanse moitos e dan a lata a calquera que non os conoza.

Semana Santa.—Primitivamente non se traballaba nada en toda a semana; toda a xente se destinaba a ir â Iglesia e pasearse; pero ahora non se respetan tanto ises días santos: os artistas non respetan ningún anque pode haber algunha excepción; pero a xente relixiosa respeta moito o jueves e vierne, visitando as iglesias e rezando o viacrucis.

San Xuan e San Pedro.—N-estas duas festas a mocedá fai moitas trastadas co-as cancelas, portas e todo o que poden coller, levándoas pr'os camiños ou campos, ocupando esí o paso e causando grandes trastornos e moitas veces compromisos graves, pero esto é tradición mui antiquísima.

Difuntos.—Esa é unha festividá de tristeza; por ise día toda xente que ten familias enterradas, van adornar as suas sepulturas con flores e luces, e por ise día mándanlle cantar ô cura moitos responsos cada un por as suas familias finadas; hai ano que sal a procesión âs catro e media da tarde e dan as doce da noite e ainda o cura está cantando, ganando esí moi bó día. Nas comidas por ise día non diferencian, pero si polo día de Todos os Santos, que todos botan algo do marrao o pote; das cortadorías solo se vai cando hai enfermedades ou días mui distinguidos.

Festas da parroquia.—Hai a festa do San Antonio da Santa Marta do San Ciprián, do San Roque e outras que non son tradicionales; en todas estas festas se fan diferencias nas comidas, pero especialmente pola da Santa Marta que é a patrona d'esta parroquia, porque casi todos matan unha pirica, e botan a outra mitá da cachucha do marrao i-en fin esa é a festa en que mais gasta a xente d'iste pueblo.

Nadal.—Esa é unha festa interior solamente—ou festa de pote—donde hai tamén bastantes diferencias, particularmente nos postres.

Relixión.—N-iste pueblo non se conoce outra cousa mais qu'a católica, apostólica e romana; o que se pode dicir é que antes cumplían millor cos preceptos da Iglesia que ahora; basta pr'a probar esto que antes os domingos âs tardes, un home que tuvese que falar con outro, íbao buscar â iglesia i-ahora ten que o buscar nas tabernas; pódese dicir que o cincoenta por cen non van â misa xiquera.

Os Santos.—N-esta parroquia hai o San Antonio que é abogado pra moitas cousas, particularmente pra encontrar as cousas perdidas. A Santa Marta que de todas as Virxenes mereceu ela o segundo manto da castidá; é abogada en toda necesidá, porque en toda necesidá amparaba ôs probes e particularmente atendía con todo o celo ôs cuidados de nuestro señor Xesucristo. San Roque é abogado pra pestes, llagas e males estraños, porque il sufría todos ises males con paciencia e resignación pol-os méritos de Xesucristo i-é tamén abogado dos perigrinos. San Ciprián é abogado pr'as tercianas. San Benito pr'as berrugas e luvillos e bultos estraños.

Leendas piadosas.—E de piedá o leer libros relixiosos, como o *Camiño Recto, Catecismo,* a *Cartilla de boa crianza,* etc.

Romaxes.—Eiquí cando se vai de romería a calquera sitio, é costumbre levar a bota do viño i-algunhas veces levar a carabela da casa pra non gastar tanto no camiño. E cando van moitos xuntos, levan panderetas e flautas e outros istrumentos pra ir cantando e tocando. Son moi conocidas as romerías que van ôs Milagros, Vilar de Flores, San Vitorio e outras varias; pero esto ahora cesa de todo pola rapidez con que se cumplen as promesas, particularmente onde se vai en automóvil.

Ofertas.—Moitos ofrecen misas, velas, lacós, güevos, pitos, marraos de cría, cachuchas, vestidos, aceite i-algunhas veces diñeiro; e outros ofrécense a ir descalzos, ayunando con pan e auga solamenie i-autros varios sacrificios.

As ánimas do Pulgatorio.—Dicen que as ánimas teñen que purificarse de moitos pecados, no mismo sitio donde os cometeron, e que padecen de varias formas, unhas veces con moito frío, outras veces cou moita chuvia, con tropezos etc. pero os pecados de deseos, pensamentos consintidos, e moitos varios, que os teñen que purificar nas llamas

do purgatorio. Tamén aseguran que se teñen aparecido en procesiós desde as doce da noite á unha da mañá i-estas procesiós que son particularmente nos cementerios. (O que suscribe conoceu a un señor que tiña visto as ánimas en procesión. No meu conceito ise señor merecía boa reputación, e eu conocino tres anos e medio que estuven na sua casa; por outro lado, pareciame imposible o crêlo anque o asegurou varias veces).

Apariciós. Moitos aseguran que os difuntos se aparecen, pero non se aparecen todos, nin a todos tampouco; pero que si se teñen aparecido a algunhos requeríndolle actos relixiosos, como son misas, novenas e promesas ofrecidas por iles mismos, i-autras veces mandalas ter sen telas ofrecidas, pero pra así poder entrar no ceo.

Poder do demo.—A xente a maior parte d'ela non duda de que o demo ten un poder anxelical, porque como anxel que foi, non lle foi quitado ise poder. Poder que se aparta d'un co señal da cruz, e traendo crucifixos e medallas da Virxen, pero estes crucifixos e medallas han de estar benditos.

Pauto co demo.—A misma Iglesia non rechaza a creencia de que se poden facer pautos con él; pero as obligaciós que o demo quere que lle fagan, han de ser sempre co-a alma de un mismo ou co de algunha criatura que un mande n'ela.

Endiañados e modo d'os curar.—Todos os que teñen pautos co demo están endemoniados e poden curarse por medio dos sacramentos da confesión, penitencia e comunión e acompañados de reliquias sagradas e medallas da Virxen María, irlle ofrecer o prometido, e como o demo escapa donde están as almas limpas e donde estean estas reliquias e medallas, o pauto queda desfeito.

Pero podemos entender por endemoniados a aquiles que teñen os diablillos metidos en si e dados por un que teña algún pauto coil. Entonces hai que agarralos e levalos á Iglesia, porque iles non queren ir e un sacerdote que teña potestá pra eso, lêrlle os evanxelios e desconxurarllos pra que salgan. Ise é o modo de curalos. Tamén pol-o día de Corpus Criste, na misma Catedral de Ourense se teñen curado algunhos, estando na misa desde Santos hasta consumir, é cando lle salen ises diablillos; pero teñen que estar agarrados de outros, porque fan moita forza por non querer estar alí.

Supersticiós, Meigas, bruxas, sabias, feiticeiras.—N'iste pueblo chámanlle meigas ás mulleres que botan moitas maldiciós e que casi todas lle salen acertadas.

Bruxas. A xente non lle pode poñer nombre a nadie, pero sempre sospeita en alguén, pero de todas as formas, é tan seguró que as hai, porque se teñen visto cousas que non queda outro remedio que creelo e librarse d'elas, e pra eso, a xente usa moito do allo, porque dicen que é bó pra que non entren as bruxas; tamén usan rescritos e reliquias sagradas, que con estas duas cousas téñense visto milagros propiamente ditos; tamén usan medallas, rosarios e cornos de ganado vacuno.

Mal de ollo.—Téñense conocido varias persoas de mala vista, e entre elas un señor que era tanta a forza da vista que tiña, que andar con lentes pra acortar a vista e usando cristales dobles, non podia mirar de frente pra ningún ser viviente, porque do contrario mataba aquil ser pra que miraba. Algunha cabeza de ganado, como foi unha becerra d'un veciño d'iste pueblo que era mui bonita e como lle gustaba tanto, mirou moito pra ela e caíu morta, pero il como era rico abonoulle a becerra ô dono d'ela, solo que il tiña moito cuidado de non mirar de frente pra nadie.

Fadas.—Tense ouvido moito de fadas; entre tantas, citaremos unha que foi un fillo d'un matrimonio, que iste xa estaba casado e parecíalle que o pai d'il que comia moito i-entonces comproulle unha barcaleta pra lle botar elí o caldo i-os outros manxares como si fora un marrao; o vello aguantou todo porque non tiña outro remedio, menos que fose pedir unha limosna; pero o mismo pasoulle ô fillo dispois e o mismo ô neto; pero veu o visneto que iba co-a misma marcha e pensando un día en que era heredación, rompeu a barcaleta e queimouna e entonces acabouse a fada.

Trasgo.—Tense oído dicir que antes sentían varias veces o trasgo na casa, e que lle parecía que andaba tirando os muebles pra fora; outras veces que lles tiraba co-as pare-

des da casa, e así sucesivamente, pero son contos mui vellos.

Tronantes e escoleres.—N-esta parroquia houbo un cura que cando tronaba moi forte, desconxuraba os tronos e facía beixar os escoleres dos astros, e dicían que tiñan a forma de esqueletos pero mui negros e que se desfacían en fume negro que se subía outra vez ós astros.

Cencia popular: Predizón do tempo.—Hai varias señales e maneiras de predecir o tempo. Os que padecen de remantismo antes de chover xa iles o dicen i-é porque lle atacan mais fortes os dolores e cando vai parar de chover ou de estar húmedo o tempo, cálmanlle.

Outra maneira de predecilo é polas aves que cando vai chover non volan tan altas como cando está o tempo seco. Tamén dicen que cando as pitas se catan moito que é señal de que vai chover.

A aparición dos corvos n-esta ribeira é prueba de que nos altos hai neve, e pol-o tanto o tempo está frío.

Según a direicción dos ventos, sábese que temporal se espera; así, si o tempo está de chuvia e empeza a tirar o aire norte, dicen que a chuvia vai parar, e recíprocamente, si o tempo está bo e empeza a tirar o aire sur, dícese que vai chover.

E tamén se sabe por o sonido das campanas, cando se sinte a grandes distancias, tempo revolto, e cando non se sinten, tempo firme.

Meiciña popular.—Primitivamente usábanse mais os remedios caseños que ahora. Algún día cando lle daba un costado a calquera, o primeiro que facían era darlle unha sangría ó enfermo, e logo dous ou tres días de dieta, co demais algús non querían guardar xa tantos días a dieta nin a cama, e según dicen, era remedio eficaz.

Pros dolores de cabeza tomaban augas cocidas con manzanilla, té, tila, maría luisa, etcétera cargadas de mel ou azúcar e non había outros remedios.

Pros dolores de barriga, auga de malbabisco, e fregas con aceite rustrido con ruda, acecuta e follas de asentes.

Pros catarros, auga cocida con follas d'eucalipto ben azucarada, leite fervido ben dulcificado e viño ben quente con grasa.

Pra madureiros, cataplasmas de malvas cocidas con aceite, as berzas do caldo con aceite, follas de tira, de viña e primavera.

Pra cortaduras, o bálsamo, as orinas d'un mismo, o sal molido e outras varias.

Pra reuma, fregas con grasa de culebra—remedio eficaz.

Pra mulleres de parto, caldos de pita e de vaca e un pouco de cerdo, pero con especialidá, a grasa de culebra.

Arte popular.—Non hai cruceiros nin petos de ánimas. Hai unha imaxen da Santa Marta grabada en pedra no mismo muro dos diestros do cura, ond'o mismo cementerio.

RAFAEL SILVA

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

FIGURAS DO «ANCIENNE REGIME».

Pol-o menos no vivir, na escolleita da sociedá, dos libros, dos interiores e na-quil regosto pol-os recunchos das frondas do grande e do menos grande e mais feble século. Loís XIV e Loís XV. Todo o XIX francés e o XX tamén gardan anacos fondos de sombra do antigo Réxime. É unha door qu-entre nós se teña esborrallado tan cedo. Pois houbo unha arte de vivir nos pazos que se perden e non pol-a revolución sinón pol-os cambeos da base económica e de vanidás sociás. ¿Porqué Sant-Iago non gardou seu ritmo antergo? Quizáis pol-a falla de comunicacións c-a Europa. O modo millor d-apreciare a riqueza da soedá e de manter a vibraceón d-un pasado prestixioso non pode ser outro que o contraste con cambeos. Coidamos,que o môr coñecimento de Galiza pode servir pra medrar na nosa vida as esencias galegas. Eiquí

—en xeneral na Península— curtouse desmasiado á rente a raiz do buxo do xardín fidalgo. E non houbo esquirtores do tipo que agora desexamos lembrar pois están na moda por novas ediciós e finos estudos de letrados. O conde Alfredo de Vigny non chegou á sona malencóneca e embriagadora do Vizconde de Chateaubriand. Pisou con gusto as antecámaras reás apenas desdouradas pol'a corte de Bonaparte e fixo bó papel n'unha tropa predisposta á impopularidá: os gardas de Corpus de Lois XVIII. Non era doado ser Lois nin Saint-Simon despois da batalla das Pirámides e do sólpor latexante d'aguias feridas, de Waterloo. Vigny dobrou a sua melanconía ca altiveza de quen escolle un papel de segundo término. Por mais que sempre quedaba a orela esquerda e os *messieurs* de Lourdines dos castelos treiteados de pizarra. Vigny sentíu a poesía do bosque con moito de par da Francia carolinxia e de segundon cazador. N-o tempo dos herois das barricadas preferiu a ética e a estética do soldado profesional que tivo moito do calado renunzamento d-unha orde relixiosa. E sobretodo ise Chatterton mais universal, mais preto de todos que o Werther. Agora pubrícase o diareo filosófico de Maina de Birem. Outro empocirado, de peluca e fina curtesía, corpo doente, i-alma ardentemente m ordiscada pol-o pensamento. Culminou n'il a psicoloxía francesa, a que vai de Descartes e chega a Paul Valery; e deixou uns blancos pras paixós que Rousseau houbera enchido sin medo, mais Rousseau era un burgués e Maina un cabaleiro de outo estilo. No renascemento da filosofía xermáneca —Schelling, Hegel— está ben ista fina matemáteca do esprito que non dispón de vagar pra estabrecer leises e regosta os casos de cada minuto do tempo interior c-un aire de quen non quer que seña sabido pol'os mais.

O LIBRO DO REV. STONE.

Merece o Rev. Stone a simpatía e o agradecemento de Galiza, e tamén un estudo un pouco preciso do seu libro «*The cult of Santiago. Traditions, mytus and Pilgrimnages*» que agora non podemos teimar pol-a densidá tipográfeca do forte volume imprentado c'a sinxela elegancia ingresa. Todo o que se faí pol-o mundo encol de Sant-Iago non pode caír pra nos no esquecimento. O libro do Reverendo Stone, rector de eirexas norteamericans que levan tídoos apostólecos aparece adicado «á miña amada e amante filla Violeta». Escrito n-un xeneroso estilo que lembra ó de Titamanurice-Kelly, evoca a figura do Apóstol con verdadeira emoceón, sen traisito mortal e ten pr'as lêndas unha aberta simpatía de curazón que o faí doado interprete do Meioevo. Esperto en relacionar a hestórea de Sant-Iago apóstol e Sant-Iago cidá c'a hestórea xeneral da cristiandade, gosta de presentar especialmente as derivaciós da hestórea xacóbea na lênda e na literatura impresa. Todo o libro figura cheo de un raiolar de esprito, d'unha elegancia animadora das citas eruditas, dos paralelos certeiros, das lucubraciós teolóxicas. E triste decilo mais nin en castelán nin en galego hai un libro semellante pr'o gran púbrico finamente letrado que non ten vagar pra lêr a monumental obra de López Ferreiro, as monografías malas d'atopar, e os libros caros coma xoias com'o de Mr. Porter. Ista impresión d'unha ollada botada aixiña será compretada si Dios quer, mais adiante. Entr'os capídoos hai dous que tratan de importantes diarios de pelegrinos ingreses do século XVI que coidamos non sabidos entre nos. E ó final un saúdo fidalgo e agarimoso pra Galiza. Consola sentir de que xeito non morre o esprito de Hugo Albert Reunert e como Sant-Iago segue ocupando, despoixa d'un paréntese esquencido de incomprensión, o logar que lle corresponde por dereitos inmorredoiros do Esprito.

OUTRA VOLTA RAMUZ

Sempre nos foi amado o novelista do Valais desque o primeiro dos seus libros que chegou ás nosas maus, «*La grande peur sur la montagne*» nos deixou un gosto do maravilloso de todol-os días no vivir sinxelo da montaña alpina. Non son os Alpes dos turistas, nin dos romántecos, nin «Obermann», nin Henry Bordeaux. Na derradeira novela «*La Beauté sur la terre*» hai unha calada angústea por baixo da arte que tén o autor recortando na realidá do paisaxe e da xente infindos pranos vibradoiros, sutís coma curtinas de chuvia ondeante. Sería curioso e cheo de ensinanzas un estudo comparado do método de Proust c'o de Ramuz. Cada un d'eles sabe estilar unha xeometría (non euclidiana) dos variados medios en que traballan adispacio descubrindo o valor do tempo mais pequeno e a siñificanza das horas. Gran paisano, Ramuz, ven a ser pol-o seu método o contrario de Raymont, coma son contrarios o inverno das cumes e dos vals, e o inverno dos chaos espallados, o torrente e a lama da primeira mollada.

LA VOZ DEL PAISAJE, por
Teófilo Ortega, Burgos,
Ed. Parábola, 1928.

Que caste de libro é iste? teríamos que perguntar se nos tivéramos qu'ater ás cla-

sificaciós dos críticos. Pois é un libro que, respondendo perfeitamente ó seu tídoo, está tecido con estados d'alma — espresión un pouco anticuada, que ll'imos faguer!—d'un escritor novo, de quen o prologador—José María Salaverría — diz con algún acerto: «alma llena de antigüedad y de religiosidad», e que vai seguindo, libro adiante, con detida e comovida ademirazón, as pisadas da sôma tristeira e grave de Jorge Manrique. Tamén compre dicir que por calquera lado qu'un abra iste libro, na curiosidade un pouco distraída e vagariñante do que colle un libro novo na mau, aixiña atopa n-il un engado tan fondo e tan forte, unha meiguice de pensamento, d'estilo, de *castelanidade,* de perfeizón misturada con tremenda inquedanza, que de contado prende n-un, e obrígao asoballadoramente â leitura e â meditazón—mais meditazón aínda que leitura—e deixa por fin á un, á un tempo satisfeito e sedento. É un libro rico d'ideias e de sentimentos delicada e miudamente e lúcidamente analizados e referidos n-un estilo que, sendo demorado, non cansa, porque ten un senso perfeito do suficinte. Un libro ond'atopamos o millor e o eterno da y-alma castelán, un pouco coma nos escritos d'Otero Pedrayo atopamos o millor e ó eterno da y-alma galega.

O autor de *La Voz del Paisaje* ten unha fonda coñecencia dos seus clásicos—e dos seus modernos, e mais d'outros moitos clásicos e outros moitos modernos—e coñéceos com'erudito e mais aínda coma filósofo—semella un pouco moderno e pedante dicir: *pensador*—e sabe dar novos froitos do seu zelme sabroso. E pr'os que sabemos que n-esta fieldade inmorrente está a grandeza de Castela, fica dito que tivemos que leer o fermoso libro de Teófilo Ortega con moito contentamento, mais tamén con envexa, non coma «pesar do ben alleo», senón coma saudade do noso ben.

EL REINO DE AREGIA, por
Joaquín Arias Sanjurjo,
Santiago, 1928.

N-iste libriño, o ilustre arqueólogo e erudito, tan versado nos escritos e documentos da Antiguidade e Edade Meia, trata de pôr en craro o misterio histórico dos *Auregenses,* mencionados por Idacio no seu Cronicón, e penetrar nas tréboas do tempo mais escuro da nosa historia, cal é o dos comenzos do que se chama Edade Meia. O Sr. Arias Sanjurjo, aducindo pra elo numerosas referenzas de fontes documentás, relacioa as xentes e montes Auregenses co-a *Aregia*, mencionada por S. Isidoro ô falar de Leovixildo, e reduz o país â *Rivoira Sacrata,* e Aregia ô Castro Ares ou Castro Arias. Supón qu'aquil territorio formou cecais n-aquiles séculos—cecais ata o X—un reinado independente, que sostivo relaciós co-a Irlanda, e conservou a tradizón apostólica o culto do Santo Graal. Diz qu'isto compre buscalo en moitas referenzas espalladas en fontes de diversos tempos, porque a fonte do século V, Idacio, non ten mais que o que intresa ós romanos. O Sr. Arias Sanjurjo asegura que Idacio representa a resistenza dos colonos romanos de Galiza, acollidos en Chaves cando foi da invasión, contra dos Suevos e dos Celtas d'Aregia, e qu'o seu Cronicón non é unha historia de Galiza, senón a continuazón d'unha historia do Imperio Romano. A tése do erudito monfortino, verdadeiramente estrevida e orixinal, sedutora en moitos aspeutos, verdadeira moi probabremente no que a Idacio e â resistenza romana se refire, é de todos xeitos dina, non somentes de ser tida en conta, senón, d'encamiñar novos inquéritos pra comprobal-a chea de concrusiós que d'ela se poden tirar.

AS MARIÑAS DE SADA, por Manuel Lugrís Freire, A Cruña (sen datas).

En homenaxe â sociedade «Sada y sus contornos», axuntou o ilustre poeta n-esta plaquette co poema *A fala e a terra,* leído no xantar co qu'aquela sociedade festexou os primeiros examenes das suas escolas o 8 de Xulio de 1928, outros poemas referentes a aquela sua amada terra. O estro viril e delicado do autor de *Noitebras* aparez eiquí coma sempre cheo d'amor â Terra e â Libertade. E ben diz il que:

«O amor é a forza xigante
Que a humanidá descubreu.»

Sempre hai que ter un aprauso gardado pr'a fé e o antusiasmo do poeta Lugrís, sempre mozo d'optimismo e fieldade ó Ideal.

ALUCINACIONES? obra de vulgarizazón centífeca escrita por Ricardo Núñez, Médico, e adautada â escea por Amaro Alvarez, Lugo.

É unha obra que ten moito mais de vulgarizazón hixiénica que de arte. A deusa Higea é n-ela grorificada pol-o antusiasmo d'un médeco estraordinariamente creente na sua profesión e en todol-os métodos modernos, cousas que nós, crar'está—il é mestre n-iste asunto—non podemos de ningún xeito discutir. Artístecamente, se non pode sacar millor partido do asunto, de seu árido.

Si acaso pra vulgarizado, atopámolo técnico de mais.

ARQUEOLOGIA E HISTORIA, pubricazon da Associação dos Arqueologos portugueses, volume V.

VOLUME de 1926, en homaxe ô presidente de honra da Asociación o eminente José Leite de Vasconcellos. Trai discursos en loubanza do sabio homaxeado, do Dr. Félix Alves Pereira e Joaquín Moreira Fontes, logo:

Comunicaçao de J. M. Cordeiro de Sousa acerca d'unha estela discoide *Algumas siglas e abreviaturas usadas nas inscripçoes portuguesas, dende o fim do seculo XII até o principio do seculo XIX*, por J. M. Cordeiro de Sousa.—*Uma escursao arqueologica á Galiza*, por Joaquim Fontes. Estuda as estaciós de Pasaxe, Camposancos, Oya, Santa Tecla, o utillaxe de pedra, insculturas rupestres, e ouxetos do Museu Pro-Monte... Lástima que «são da Galiza muitos dos mais notabeis politicos espanhois».—*Subsidios para o estudo do missal de Estevam Gonçalves Netto*, por J. Cardoso Gonçalves. —*As mais antigas vistas panoramicas de Lisboa*, por A. Vieira da Silva; a primeira d'unha Cosmografía alemá de Seb. Munster, século XVI, en madeira, e outras duas en cobre, da *Civitates orbis terrarum* de Jorge Bravnio, impresa de 1572 a'1618 varias veces; e anteriores, dous deseños en pergamiño iluminado, ou da *Chronica delrey Dom Alfonso Henriques*, de Duarte Gallvan, e outra da *Arvore genealogica da Casa Real de Portugal*, que son as ouxeto do traballo. —*Historia da Egreja de Santo Estevam de Lisboa*, por Monsenhor Couto.—*Relatorios* sobre a vida da Asociazón.

TERCER CURSO DE CONFERENCIAS do *Centro Gallego de Montevideo.*

RECIBIMOS os folletos coas conferencias feitas por: Dr. Francisco Alberto Schinca, *América a través de la emoción de los descubridores y conquistadores;* Dr. Antonio Goicoechea, *La obra pasada y la actual de España en América;* Don Eleazario Boix, *Castilla en tiempos del Descubrimiento de América entrevista en un viaje por tierras Solares;* Dr. Antonio Sagarna, *Un magnifico procer civil de Hispano-América* (Don Felix de Azara); Don Enrique Rodríguez Fabregat, *El Cantar del Mío Cid; Funeral cívico en honor del Dr. Justino Jiménez de Arechaga; Homenaje* da coleitividade hespañola ô mesmo señor.

N-estas confrencias non hai, coma se vé, nada que se refira â Galiza, nin que faga pra qu'a nosa Terra seña coñecida na cultisma Repúbrica Oriental, nin pra exaltar os nosos valores ôs ollos da refiñada inteleitualidade de Montevideo. Son precisamente os oradores uruguayos os que mais semellan lembrarse de Rosalía de Castro. Somentes debemos salientar o *Homenaje a Galicia*, no que os nosos amigos Blanco Amor e Suárez Picallo disertaron co-a mestranza n-iles adoitada, o primeiro sobre: *Guía para un estudio integral del Renacimiento gallego*, e o segundo: *Interpretación emocional del paisaje gallego.*

ALBERTO V. BRAGA, DE GUIMARÃES: TRADIÇÕES E USANÇAS POPULARES, Espozende, 1924.

O redor da sombra groriosa do Martíns Sarmento, agrúpase na cidade fidalga de Guimarães un fato de sabios investigadores que fan da Sociedade que leva o nome de aquel ilustre arqueólogo un dos centros culturaes mais conspicuos de Portugal.

Dificilmentes poderá toparse en poboazóns da importanza da que nos ocupa un grado tal de eisaltazón por todo canto siñifique cencia e arte; parez como si o pulo creador de Alfonso Henríquez se continuase nos espritos dos vimaranenses pra maior honra e groria da sempre desperta e firme nacionalidade lusitana. E así ista lexión de esculcadores—prehistoristas, bibliógrafos, paleógrafos, folkloristas—teñen ô seu cárrego un dos millores museus locales, instalado espléndidamente, depositario de soberbas coleizóns epigráficas, etnográficas e arquitectónicas; a conservazón de Briteiros e Sabroso, as estazóns foco das explorazóns sarmentinas; a biblioteca municipal... todo revelador de un ambente saturado de cultura fonda e de meditado estudio, norma i-exempro de pobos con tradición histórica prestixiosa, sin contar ca «Revista de Guimarães» que acocha nas suas páxinas interesantísimos traballos, verdadeira tesouro *pra os calaicos* de alá e de acá do Miño.

A terra de Guimarães, rica de abondo na parte etnográfica como na prehistórica ten nos Sres. Luís de Pina e Alberto Vieira Braga dilixentisimos rebuscadores que en contacto íntemo co pobo saben esprimir todo o seu saber

O libro que temos diante é o primeiro de unha serie con que o noso ilustre amigo o Señor Vieira Braga nos vai regalar. Comprende tradizóns e costumes referentes â terra, ô traballo, â muller, ô amor, â morte, ô ceu, menciña e adaxios e decires.

Si as suas páxinas son de tan outo intrés

pra facer estudos comparativos cas usanzas de un pobo calquera imaxínese o que ten de ser pra Galiza onde eisisten paralelas as mesmas creenzas e ainda os mesmos ditos. Lembremos ô achar algunhos.

A clasificazón dos homes nas catro castes de *homens, homiños, macacos e macaquiños* témola en Fornelos da Ribeira (Salvaterra de Miño) sin a menor variante, que aparez en troques na invocazón ô arco da vella pra que se retire sin traer a choiva:

Arco da vella
vaite de ahí
que as nenas bonitas
non son para ti.

corrente en toda Galiza. E tamén varía a invocazón â choiva que eiquí é:

Vaite chuvia,
vente sol,
pol-os campos
de Ferrol.

Do tempo que fará no mes dice eiquí:

Non é como pinta, senón como quinta
e se como quinta octava, como empezou [acaba,

que se reduz en Guimarães a

Onde quinta dai trinta
se aos *nove* (en vez de *oito* noso) non des- [quinta.

No capíduo dos animaes hai o mesmo medo ô abesoiro e o mesmo amor â xuaniña; na parte dos refráns, repítese a voz do pobo con manimidade: *Ave de pico non fai ô amo rico. A madrasta o nome lle basta. Non hai Sábado sen sol nin María sin amor. Viño de Marzo non vai o cabazo...* e cáseque todol-os agrícolos e meteorolóxicos. Un está recollido que tal e como ven (páx. 429) non se adiviña o que queira decir. A versión mais compreta que nós temos recollido espresa:

Febreiriño, rabo torto,
cos teus días vinteoito
que si tiveras mais catro
non quedaba can nin gato

ou millor unha que empeza:

Vaite Febreiriño tolo...
. . . . . .

e que seguindo coma a anterior remata:

Febreiro contestou moito,
—Xa virá meu irmán Marzo
que ôs teus bacoriños oito
xa chos convertirá en catro.

O de *Ruivos ao mar, velhas a asoalhar*, ten o seu correspondente entre nós e ademais conocemos istes paralelos: *Rubias ô nacente, chuvia de repente. Rubias ô Miño, vellas ô niño. Rubias ô sol nado pegoreiro andarás mollado; rubias ô sol-posto pegoreiro andarás enxoito.*

Pro dixemos os refráns cuia identidade en muitos casos entre terras lonxanas non son debidas senón a seren eles o depósito das ideias nais dos pobos, o recipente onde se condensa o instinto das xentes, e véxamos as páxinas adicadas ôs encantos ou â menciña popular: Nos primeiros a identidade das leendas na maoría dos casos é absoluta ali e aquí. Os rapaces que gardan o gando na serra de Penas Libres tiran con ouro cando se apedrexan como socede no monte do Poxeiros (páx. 266); nas citanias de Briteiros e Sabroso hai fontes encantadas, mouras peiteándose, ouxetos de metaes preciosos como nos nosos lugares arqueolóxicos. A oración pra tirar a disipela é a mesma que en Galiza...

En fin sería interminabel a laboura comparativa porque é comparar cousas idénticas.

Libro é o do Sr. Vicira Braga indispensabel pra todo o que traballe na nosa Terra en custións de etnografía; libro que presta un servizo magnífico tanto â Galiza como ô Portugal donde tantos e tan sabidos traballos se teñen dado â estampa; libro que hai que ter presente en calquera das nosas investigazóns e que fai que agardemos ansiosos os seus compañeiros, que o autor promete, adicados á asuntos que como as adiviñanzas, o linguaxe, os contos, a arte e a industria de Guimarães no senso popular teñen pra nós tan especial e firme interés.

F. B. B.

Imp. NÓS, Real, 36-1.º A CRUÑA

LEA VOSTEDE A REVISTA MENSUAL **NÓS** BOLETIN DA CULTURA GALEGA

Suscribase a

A NOSA TERRA

Idearium das Irmandades da Fala

Redaición e Adeministración

Real, 36-1.º A Cruña.

Use o novo cristal PUNTAL, fabricación de Zeis,
e escrusiva da

CASA DE LOS LENTES

Plaza Mayor, 18. OURENSE.

Drogueria e Farmacia

LUIS FÁBREGA

Progreso, esquina a Luís Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE
Plumeiros **RAFIUM**

De mais dura qu'os de pruma e limpan millor. Véndese en todol-os estabrecimentos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

Lea vostede

Os Camiños da Vida

por R. Otero Pedrayo.

BODEGAS GALLEGAS, PEARES E OURENSE

Viños finos de mesa: Tinto TRES RIOS. Blanco BRILLANTE
LOS GALLEGOS blanco e tinto

Macía e Valeiras, Apartado 18 - Ourense

SANATORIO QUIRURGICO DE SAN LORENZO

SANTIAGO DE GALICIA

DE LOS PROFESORES

D. Fernando Alsina y **D. Antonio M. de la Riva**

CIRUJANO GINECÓLOGO

Establecimento dotado de todol-os elementos que exixen a terapéutica e a hixiene modernas, situado nas aforas da poboazón, moí cerca do paseo da Ferradura

Teléfono número 195

Pra detalles, calquera dos Direitores ou o Médico interno

P A R D O

ÓPTICO CENTÍFICO

Preguntoiro, 32
SANTIAGO

San Andrés, 50
A CRUÑA

CASA EISCRUSIVAMENTE ADICADA A ÓPTICA CENTÍFICA

FOTOGRABADO

Si quer qu-os seus fotograbados sexan o mais perfeito posibres, convenlle envialos aos

Talleres de fotograbado ESPASA-CALPE S. A.

Rios Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

Xa está a venda

O PORCO DE PÉ

(NOVELA)

por Vicente Risco.

OS PEDIDOS A NOSA ADMINISTRACIÓN

F. ROMAN E SACO

DROGUERIA

e FARMACIA

Pereira, 19 — Teléfono 28

OURENSE

A hixiene nos nenos

é a garantía da sua saúde física e moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que ás suas altas calidades meiciñás xunta toda a finura e prefume d'un xabón de tocador.

Contribuie ô perfeito desenrolo das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitísmo.

1pta PASTILLA

JABÓN LA TOJA

ÚNICO EN EL MUNDO

O Xabón da Toxa ademais de ser o mellor é un producto galego que nos honra no mundo enteiro

AGUAS DE

MONDARIZ

FUENTES DE GÁNDARA Y TRONCOSO

Propiedad de los Sres. Hijos de Peinador

Véndese en todal-as Boticas, Drogueirías Hotels, Depósitos d'augas minerás, Restaurants e vagós-camas de todol-os trés

Estas augas, de sona universal son o remedio enxebre e eficacísemo cand'un quer combater o Artritismo, a Diabetes, Desnutrizón, Obesidades diversas, doenzas do Aparello dixestivo, Anemia e Neurastenia

Riquisma auga de mesa gaseada naturalmente

MONDARIZ-BALNEARIO Áchase á 35 Km. de VIGO